

I. OBYVATELSTVO PODLE VĚKU A RODINNÉHO STAVU

Populace České republiky zaznamenala v průběhu roku 2009 celkový přírůstek 39,3 tis. osob. Ještě vyšší byl však nárůst početnosti skupiny obyvatel nad 65 let věku, pokračuje tak dále proces stárnutí. I přes mírné posílení dětské složky obyvatelstva se opět zvýšil index stáří i průměrný věk obyvatel.

Tab. I.1 Věkové složení obyvatelstva, 2001-2009 (k 31. 12.)

	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009
Počet obyvatel (v tis.)	10 206	10 211	10 251	10 287	10 381	10 468	10 507
v tom ve věku: 0 -14	1 622	1 554	1 501	1 480	1 477	1 480	1 494
15-64	7 170	7 234	7 293	7 325	7 391	7 431	7 414
65+	1 415	1 423	1 456	1 482	1 513	1 556	1 599
v tom: 65-74	830	810	812	822	837	869	905
75-84	478	523	543	548	551	550	548
85+	106	90	102	113	125	137	146
Podíl věkové skupiny (v %)							
0 -14	15,9	15,2	14,6	14,4	14,2	14,1	14,2
15-64	70,2	70,9	71,2	71,2	71,2	71,0	70,6
65+	13,9	13,9	14,2	14,4	14,6	14,9	15,2
Syntetické ukazatele							
Index stáří ¹⁾	87,2	91,6	97,0	100,2	102,4	105,1	107,0
Index ekonomického zatížení A ²⁾	42,3	41,2	40,6	40,4	40,4	40,9	41,7
Index ekonomického zatížení B ³⁾	57,1	55,4	54,4	54,1	53,9	54,1	54,6
Průměrný věk - celkem	39,0	39,5	40,0	40,2	40,3	40,5	40,6
- muži	37,4	37,9	38,4	38,6	38,8	38,9	39,1
- ženy	40,5	41,0	41,5	41,7	41,8	42,0	42,1
Věkový medián	37,9	38,5	38,9	39,1	39,1	39,2	39,4

¹⁾ počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0-14 let

²⁾ počet osob ve věku 0-14 let a osob starších 65 let na 100 osob ve věku 15-64 let

³⁾ počet osob ve věku 0-19 let a osob starších 65 let na 100 osob ve věku 20-64 let

Ačkoli počet živě narozených dětí začal v České republice stoupat již roku 2002, teprve během roku 2008 byl zaznamenán meziroční přírůstek v počtu dětí do 15 let. Dětská složka populace se rozrostla i v roce 2009 (o 14,4 tis. na 1,49 mil.) a tentokrát se oživení plodnosti projevilo i nárůstem relativního zastoupení dětí. Zastavil se dlouhodobý pokles podílu dětí v populaci a k 31. 12. 2009 se do kategorie osob mladších 15 let řadilo 14,2 procenta obyvatelstva.

Během roku 2009 se snížilo zastoupení složky produktivní. Osob ve věku 15-64 let ubylo absolutně (o 17,8 tis.) i relativně (o 0,4 procentního bodu). Šlo o prvně zaznamenaný úbytek této složky populace od konce 70. let 20. století, když tuto kategorii opustila 125tis. generace 1944, kterou nahradila „pouze“ 108tis. generace o padesát let mladší. Přitom ještě o rok dříve se produktivní složka rozrostla o 40,0 tis. V následujících letech můžeme přitom očekávat ještě výraznější ztráty osob produktivního věku, neboť nad hranici 65 let se budou posouvat silné poválečné ročníky, které nebudou dostatečně nahrazovat ročníky mladé.

Nejvýznamnějších změn doznala početnost seniorské složky populace, která posílala o 42,7 tis., tj. o tři procenta, podobně jako v roce 2008. Ještě výrazněji se početní růst projevil u dílčí věkové skupiny 85 a víceletých osob, kterých přibýlo 9,3 tis., tj. sedm procent. Celkově na konci roku 2009 zastoupení osob starších 65 let v populaci poprvé přesáhlo hranici 15 procent.

Vývoj hlavních věkových skupin se pochopitelně odrazil v syntetických ukazatelích věkového složení populace ČR. Průměrný věk celé populace se zvýšil o jednu desetinu na 40,6 let, u mužů na 39,1 let a u žen na 42,1 let. Na dvě stejně početné části dělil obyvatelstvo na konci roku 2009 věk 39,4 let (věkový medián). Na 100 dětí do 15 let připadlo 107 osob starších 65 let (index stáří).

Vzájemný poměr složek populace v ekonomicky aktivním a neaktivním věku, vymezených věky 15 (či 20) a 65 let, zaznamenával dlouhodobě pozitivní trend. Od počátku 90. let 20. století až do roku 2007, kdy bylo zatížení minimální, se index ekonomické závislosti snížil z úrovně 72 osob v ekonomicky neaktivním věku na 100 osob v ekonomicky aktivním věku (ve věku 20-64 let) až na 54 na 100. Poslední dva roky se však poměr těchto dvou složek mírně zhoršuje, poslední údaj hovoří o 55 osobách ve věku 0-19 či 65 a více let na 100 osob ve věku 20-64 let.

Díky změnám v úrovni a rozložení sňatečnosti, rozvodovosti i úmrtnosti došlo v posledních dvaceti letech k podstatným změnám ve složení populace ČR podle rodinného stavu. Za nejvýznamnější lze označit dlouhodobý růst zastoupení svobodných a klesající podíl osob žijících v manželství. Výrazné rozdíly přetrvávají ve struktuře obyvatelstva podle rodinného stavu mezi muži a ženami, jmenovitě v zastoupení kategorií svobodných a ovdovělých. Zatímco mezi staršími 15 let tvoří svobodné ženy necelých 25 procent, u mužů je odpovídající podíl o deset procentních bodů vyšší. A naopak, podstatně vyšší zastoupení mají mezi ženami ovdovělé (13,6 procent) než mezi muži ovdovělí (2,7 procent).

Tab. I.2 Obyvatelstvo starší 15 let podle pohlaví a rodinného stavu (v %), 2001-2009 (k 31. 12.)

	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009
Muži - svobodní	30,9	31,9	32,8	33,3	33,8	34,3	34,7
- ženatí	57,4	55,9	54,5	53,8	53,2	52,6	52,1
- rozvedení	8,8	9,3	9,9	10,1	10,2	10,4	10,5
- ovdovělí	2,9	2,9	2,8	2,8	2,8	2,7	2,7
Ženy - svobodné	21,1	22,1	23,0	23,5	23,9	24,4	24,8
- vdané	53,5	52,2	51,0	50,4	50,0	49,5	49,0
- rozvedené	10,6	11,2	11,8	12,0	12,2	12,4	12,6
- ovdovělé	14,8	14,5	14,2	14,1	13,9	13,7	13,6
Celkem - svobodní/é	25,8	26,8	27,8	28,2	28,7	29,2	29,6
- ženatí/vdané	55,4	54,0	52,7	52,1	51,6	51,0	50,5
- rozvedení/é	9,7	10,3	10,8	11,1	11,2	11,4	11,6
- ovdovělí/é	9,1	8,9	8,7	8,6	8,5	8,4	8,3

Posun sňatečnosti do vyššího věku a celkové oslabení její úrovně vedlo k nárůstu podílu svobodných v mladších věkových skupinách. Na konci roku 2009 byli ještě čtyři z pěti mužů (80,4 procent) ve věku 25-29 let svobodní, zastoupení svobodných žen ve stejné věkové skupině bylo 62,9 procent. Ve srovnání s o rok dřívějším datem jde o posun o tři procentní body. Stejnou měrou se zvýšila váha svobodných také v další věkové skupině 30-34letých osob. Teprve mezi 30-34letými ženami a poprvé až mezi 35-39letými muži žije relativně nejvíce osob v manželství (58,3 procent žen a 60,3 procent mužů).

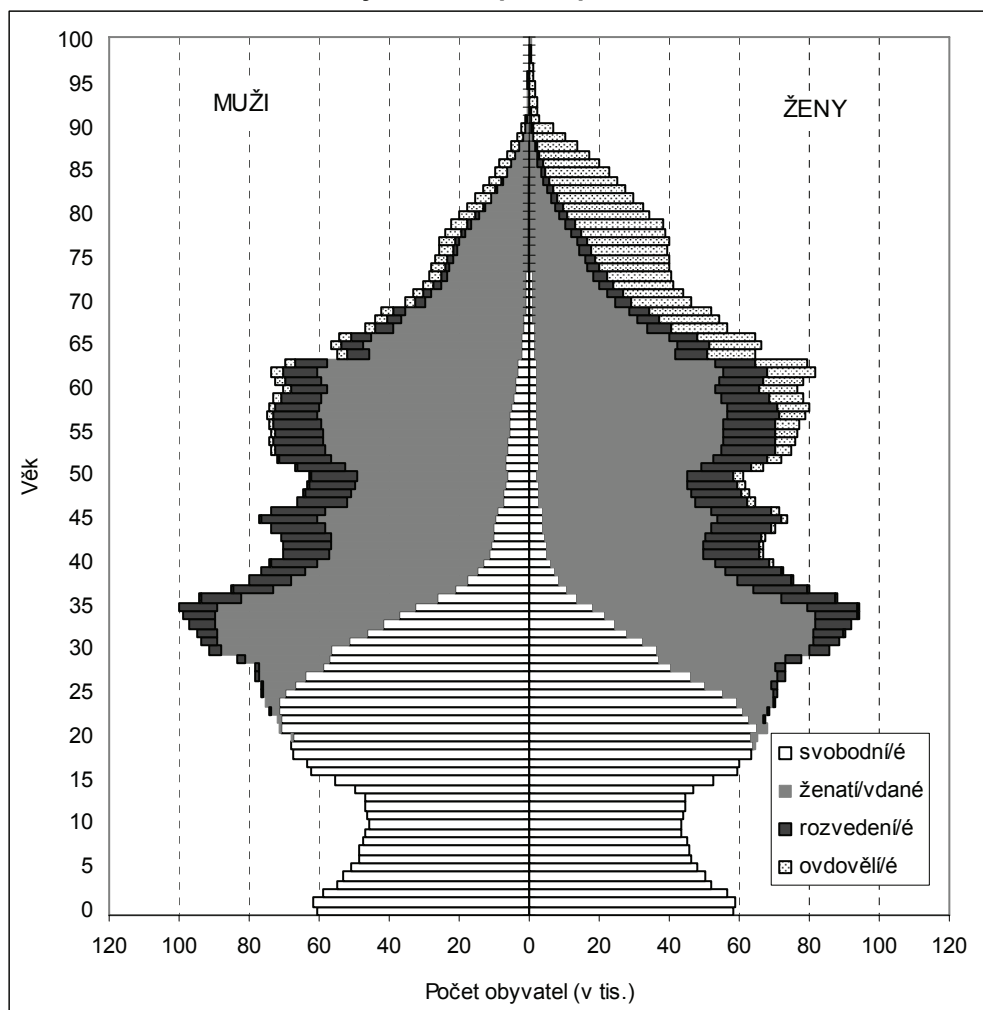
Tab. I.3 Obyvatelstvo podle pohlaví, věku a rodinného stavu (v %), 2001-2009 (k 31. 12.)

Pohlaví a věk	2001	2005	2009	2001	2005	2009	2001	2005	2009	2001	2005	2009
	Svobodní/é			Ženatí/vdané			Rozvedení/é			Ovdovělí/é		
Muži : 15-19	99,9	99,9	100,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20-24	91,9	96,3	97,6	7,6	3,5	2,3	0,5	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
25-29	57,1	71,3	80,4	38,7	26,0	18,0	4,2	2,7	1,6	0,0	0,0	0,0
30-34	26,1	36,8	48,9	63,4	54,2	44,7	10,4	8,9	6,3	0,1	0,1	0,1
35-39	15,4	18,9	26,0	70,7	65,4	60,3	13,7	15,5	13,5	0,2	0,2	0,2
40-44	11,7	13,1	15,6	72,7	68,6	64,6	15,1	17,9	19,5	0,5	0,4	0,3
45-49	9,2	10,5	11,7	74,2	70,4	66,8	15,7	18,4	20,8	0,9	0,7	0,7
50-54	6,9	8,2	9,4	76,9	73,2	69,5	14,6	17,2	19,8	1,6	1,4	1,3
55-59	5,2	6,0	7,2	79,9	76,9	73,3	12,2	14,5	17,2	2,7	2,6	2,3
60-64	4,2	4,5	5,1	82,2	80,1	77,4	9,0	11,2	13,5	4,6	4,2	4,0
65-69	3,7	3,7	3,7	81,7	81,5	79,8	6,9	7,8	10,0	7,7	7,0	6,5
70-74	3,3	3,1	3,1	78,4	79,7	79,8	5,3	5,8	6,7	13,0	11,4	10,4
75-79	3,4	2,8	2,6	71,4	74,1	76,0	4,3	4,5	4,8	20,9	18,6	16,6
80+	2,9	2,9	2,4	56,1	61,1	63,9	3,2	3,1	3,0	37,8	32,9	30,7
Ženy: 15-19	99,3	99,6	99,8	0,7	0,4	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20-24	79,1	88,5	92,1	19,5	10,8	7,4	1,3	0,7	0,5	0,1	0,0	0,0
25-29	35,0	51,2	62,9	57,4	43,6	33,6	7,3	5,1	3,4	0,3	0,1	0,1
30-34	11,9	20,4	31,7	73,4	66,1	58,3	14,0	13,0	9,7	0,7	0,5	0,3
35-39	6,3	8,8	14,4	75,7	70,7	66,4	16,6	19,4	18,3	1,4	1,1	0,9
40-44	4,5	5,5	7,4	75,7	71,6	67,3	17,4	20,8	23,5	2,4	2,1	1,8
45-49	3,6	4,1	5,0	74,6	72,1	68,3	17,6	20,0	23,5	4,2	3,8	3,2
50-54	3,2	3,4	3,8	73,5	71,5	69,5	15,9	18,6	21,0	7,4	6,5	5,7
55-59	2,9	3,0	3,2	70,3	69,7	68,2	13,6	15,8	18,7	13,2	11,5	9,9
60-64	2,5	2,7	2,8	64,0	64,5	64,8	10,6	13,1	15,4	22,9	19,7	17,0
65-69	2,3	2,4	2,6	53,4	55,8	57,2	9,0	9,9	12,2	35,3	31,9	28,0
70-74	2,6	2,2	2,2	39,3	42,8	45,8	7,9	8,5	9,4	50,2	46,5	42,6
75-79	3,2	2,5	2,0	24,4	28,0	31,6	7,0	7,5	8,0	65,4	62,0	58,4
80+	3,6	3,1	2,5	9,6	12,6	14,7	5,1	5,9	6,3	81,7	78,4	76,5

Pozitivní vývoj zaznamenává struktura obyvatel podle rodinného stavu na konci věkového spektra, kdy se v období 2001-2009 zvýšil podíl osob starších 70 let žijících v manželství, u mužů ze 71,3 na 73,9 procent a u žen z 25,8 na 29,6 procent. V pozadí stojí dlouhodobě se zlepšující úmrtnost. Ta ovlivňuje zastoupení ovdovělých osob v populaci, které se snižuje ve všech věkových skupinách. Např. u osob starších 70 let se podíl ovdovělých v období 2001-2009 snížil z 20,9 na 18,4 procent u mužů a z 64,3 na 60,3 procent u žen.

Podstatné změny vykazují i podíly rozvedených osob v jednotlivých věkových skupinách. U těch mladších do 35 let (díky změnám ve sňatečnosti) klesají, zatímco ve středním věku v souladu s vývojem rozvodovosti (nárůst celkové úrovně a zvláště pak intenzity u déletrvajících manželství) a opakované sňatečnosti rostou. Zastoupení rozvedených se pozvolna zvyšuje i mezi seniory. Ve všech věkových skupinách je přitom podíl rozvedených vyšší u žen než u mužů. Relativně nejvíce mužů, kteří prošli rozvodem, byl na konci roku 2009 zaznamenán u 45-49letých (20,8 procent), mezi ženami bylo nejvíce rozvedených (23,5 procent) shodně mezi 40-44letými i 45-49letými.

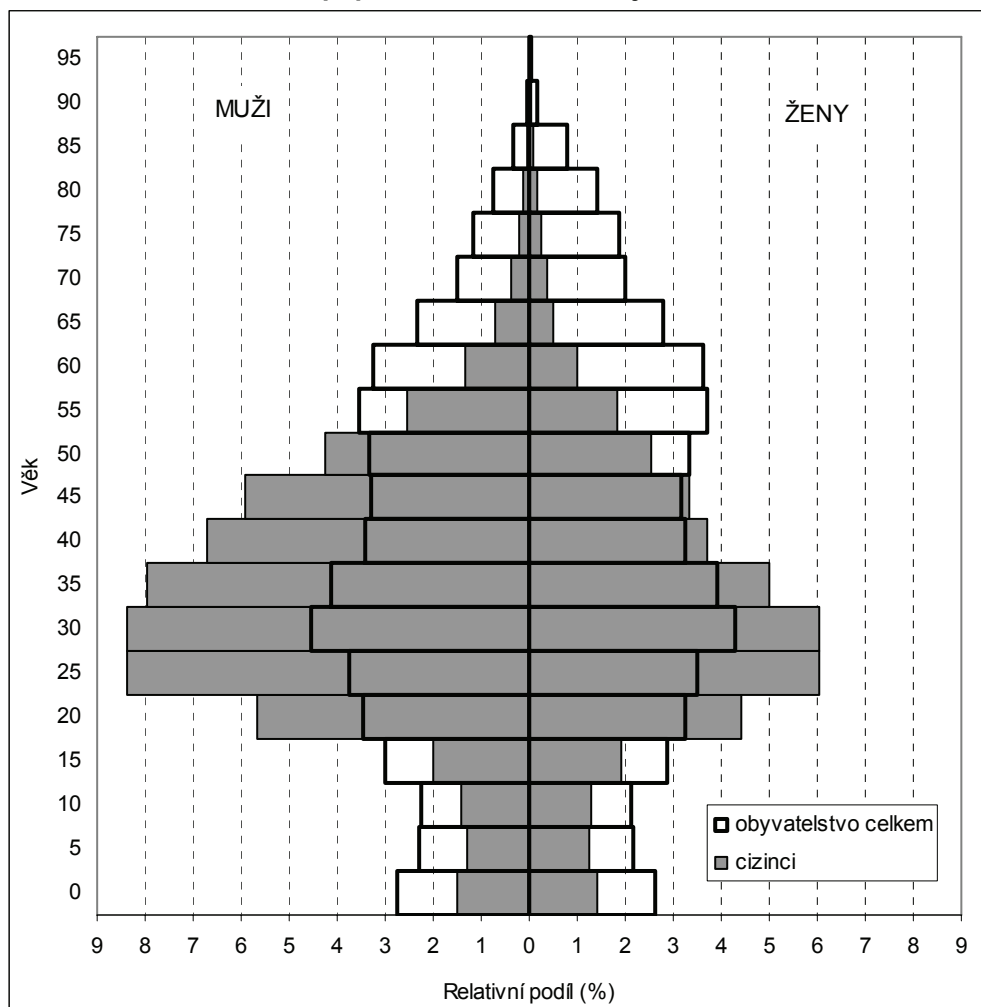
Obr. I.1. Věková struktura obyvatelstva podle pohlaví a rodinného stavu, 31. 12. 2009

Podle Ředitelství služby cizinecké policie MV ČR žilo k 31. prosinci 2009 v populaci České republiky celkem 432 503 cizinců s povoleným pobytem, čímž tvořili 4,1 procenta populace¹. Poprvé od počátku 21. století se meziročně snížil evidovaných počet cizinců k 31. 12. To však nic nemění na tom, že v průběhu posledních osmi let došlo k zdvojnásobení počtu cizinců žijících v ČR a ke zvýšení jejich podílu v populaci (z 1,9 procent na konci roku 2001). Cizí státní příslušníci se přitom svou strukturou podle pohlaví a věku odlišují od celkové populace. Díky převážně pracovní formě migrace dosahuje zastoupení mužů mezi cizinci až k 60 procentům, z hlediska věku jsou cizí státní občané koncentrováni do mladých věkových skupin produktivního věku (15-34 let).

¹ Podrobné údaje o cizincích žijících v ČR (a jejich charakteristikách) lze nalézt v publikaci ČSÚ Cizinci v České republice a prostřednictvím Samostatného oddělení specifických statistik obyvatelstva na ČSÚ.

Obr. I.2 Věková struktura populace ČR a cizinců žijících v ČR, 31. 12. 2009

Existují však rozdíly ve struktuře podle věku a pohlaví mezi cizinci různých státních občanství. Z těch cizinců, kteří v ČR ke konci roku 2009 tvořili větší než desetitisícovou menšinu, jsou v průměru nejstarší občané Německa a Polska, naopak nejmladší jsou občané Vietnamu a Moldavska. Podíl osob mladších 15 let i starších 65 let je u cizinců obecně, až na výjimky, ve srovnání s celkem velmi nízký. Jen mírně nižší než v celém obyvatelstvu ČR je však např. zastoupení dětské složky (0-14 let) mezi u nás žijícími občany Vietnamu a Ruska, zastoupení osob nad 65 let věku je nejbližší celé populaci u dílčí skupiny osob německého státního občanství.

Tab. I.4 Cizinci podle státního občanství, věku a pohlaví, 31. 12. 2009

Státní občanství	Absolutní počet				Věková struktura (%)					Průměrný věk	Podíl mužů (%)
	Celkem	0-14	15-64	65+	0-14	15-34	35-49	50-64	65+		
Cizinci celkem	432 503	35 256	384 691	12 556	8,2	42,8	32,6	13,5	2,9	35,6	58,8
z toho: Ukrajina	131 932	8 723	122 021	1 188	6,6	43,7	36,4	12,3	0,9	35,3	58,3
Slovensko	73 446	4 217	67 858	1 371	5,7	54,5	27,7	10,2	1,9	34,3	56,5
Vietnam	61 115	9 009	51 681	425	14,7	46,6	31,1	6,8	0,7	30,2	59,8
Rusko	30 297	4 043	24 704	1 550	13,3	35,1	30,3	16,2	5,1	35,5	46,3
Polsko	19 273	386	17 470	1 417	2,0	22,7	29,8	38,2	7,4	46,4	49,8
Německo	13 792	332	11 644	1 816	2,4	21,2	35,3	27,9	13,2	46,7	78,6
Moldavsko	10 042	620	9 405	17	6,2	57,2	28,1	8,4	0,2	32,2	63,7